

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

123:2 • 2003

Att moralisera över det moraliska historiebruket

Av Lars M Andersson

Kristian Gerner och Klas-Göran Karlsson ger i föreliggande nummer av *Historisk tidskrift* uttryck för visst missnöje med min "passionerade" plädering för att Förintelsen bör skrivas med versal och inte gemen. Argumentationen återfinns i min recension av den svenska översättningen av Yehuda Bauers *Rethinking the Holocaust*, på svenska *Förintelsen i perspektiv*, publicerad i *Historisk tidskrift* 2002:4.

Gerner och Karlsson hävdar att Förintelsen bör skrivas med gemen. Deras argument för detta är att det är " normalt svenskt vetenskapligt språkbruk", att det stämmer överens med Yehuda Bauers begreppsbestämning samt att bruket att skriva med versal är moraliserande och ett uttryck för uppfattningen att Förintelsen är unik och inte kan och inte heller bör jämföras med andra folkmord. Lundaprofessorerna undanber sig varje antydning om att de skulle ha låga motiv för sitt ställningstagande.

Vad det "normala vetenskapliga svenska språkbruket" angår har Gerner och Karlsson givetvis rätt. Grundregeln är att historiska händelser och perioder skrivs med gemena bokstäver, vilket framgår av Språknämndens *Svenska skrivregler* (2002) punkt 123. Svenska språknämnden gör emellertid undantag för just Förintelsen. På förfrågan från undertecknad svarade Jan Svanlund vid sagda nämnd följande:

Just när det gäller denna historiska händelse, eller snarare skeende, måste man dock, enligt vår uppfattning, acceptera stor bokstav, eftersom det annars kan bli svårt att uppfatta att det just är fråga om ett visst historiskt skeende. Den här benämningen skiljer sig en smula från de benämningar som räknas upp i skrivreglerna genom att den inte innehåller något ord eller någon orddel som betecknar period (som t.ex. krig) eller historisk händelse (som t.ex. slag). För tydlighetens skull är det alltså rimligt att använda stor bokstav, särskilt när uttrycket förekommer mer lösryckt, d.v.s. utan andra hänvisningar till exempelvis andra världskriget. Man kan dock knappast klandra den som följer grundregeln. I ett givet textsammanhang man [sic!] bör lämpligen bestämma sig för ett av skrivsätten, och vi anser som sagt att mycket talar för stor bokstav.

Gerner och Karlsson får således inte stöd från Språknämnden. Det finns dessutom andra historiska händelser som vanligen skrivs med versal på svenska, exempelvis Stora Daldansen.

Hur är det då med Gerners och Karlssons påstående att liten bokstav i Förintelsen skulle stämma överens med Yehuda Bauers begreppsbestämning? I *Rethinking the Holocaust* klargör Bauer att han med begreppet Holocaust dels menar en specifik historisk händelse – nazisternas massmord på Europas judar – dels en specifik kategori av folkmord – total fysisk utplåning – som inte inträffat före det vi känner som Förintelsen men som kan inträffa igen. Han skiljer således mellan genocide, partiell utplåning, och Holocaust, total sådan. Om man, som i den svenska översättningen, skriver förintelse i båda fallen blir det svårt att förmedla denna betydelseskilnad. Ordet förintelse – även i bestämd form – har dessutom en allmän betydelse och nyttjas i en mängd sammanhang. Förintelsen av en gammal byggnad eller en biotop är inte detsamma som nazisternas massmord på judarna. Dessutom utnyttjar diverse grupper laddningen i orden Holocaust och förintelse/förintelsen för att resa moraliska anspråk, varför termerna har kommit att beteckna en mängd oförrätter som olika grupper anser sig ha blivit utsatta för. Hur skall vi, mot bakgrund av detta, veta vad som åsyftas om vi skriver förintelsen med gemen?

Varken förlaget (Natur & Kultur) eller Gerner och Karlsson har frågat Yehuda Bauer vad han anser, vilket hade varit det enklaste och mest rimliga. Det har däremot undertecknad. Skall man tro Bauer, vilket väl är lämpligt i sammanhanget, föredrar han versal. Bruket av gemen stämmer således inte med Bauers begreppsbestämning. Gerners och Karlssons argumentation får alltså inte heller stöd hos den i sammanhanget närmast berörde.

Hur stämmer då påståendet att bruket av stor bokstav skulle vara ett uttryck för ett moraliskt historiebruk, att den som skriver med stor begynnelsebokstav företräder uppfattningen att Förintelsen är fullständigt unik och därför inte möjlig att jämföra med andra folkmord? Det är uppenbart att så *kan* vara fallet. Det finns organisationer som betraktar Förintelsen på detta sätt och enskilda judar och icke-judar som ser detta folkmord som unikt just för att det drabbade judar, vilket varken är förvånande eller upprörande.

Inom Förintelseforskningen förhåller det sig emellertid annorlunda. Där är det knappast något axiom att Förintelsen inte skulle kunna jämföras med andra folkmord, snarare tvärtom. Det nödvändiga i komparationen framhålls återkommande. Dessutom leder en väsentlig del av folkmordsforskningen sitt ursprung just till Förintelseforskningen. Kopplingen mellan dessa forsknings-

inriktningar kommer också till uttryck i namnen på de forskningsinstitut där Förintelsen och övriga folkmord studeras. Verksamheten i Uppsala, inrättad 1998, bedrivs vid "Programmet för studier kring Förintelsen och folkmord". I Danmark har motsvarande institution namnet "Dansk Center för Holocaust- og Folkekrigsstudier".

I Uppsalaprogrammets syftesformulering framhålls just den komparativa aspekten. Där heter det: "Syftet är dels att fördjupa kunskaperna om Förintelsen, dels att studera övriga fall av folkmord och grova brott mot de mänskliga rättigheterna i ett *jämförande perspektiv* [min kursiv]." I de skrifter som ges ut av centrumbildningarna i Uppsala och Köpenhamn skrivs Förintelsen/Holocaust med versal – även om chefen för det danska centret, historikern Uffe Østergård, ogillar det. Den tidskrift som ges ut av United States Holocaust Memorial Museum (USHHM) i Washington och Yad Vashem i Jerusalem – två forsknings-, dokumentations- och undervisningscentra som ibland anklagats för att låta Förintelsen skymma övriga folkmord – har titeln *Holocaust and Genocide Studies*. Titeln kan visserligen sägas ange en prioritetsordning men visar också på det komparativa perspektiv som anläggs. I enlighet med denna inriktning har USHHM inte bara utställningar rörande Förintelsen utan belyser även andra folkmord. Exempelen kan mångfaldigas. Bruket av versal förhindrar således *inte* komparation och de jämförelser som görs syftar inte heller till att framhålla Förintelsens unicitet. Gerners och Karlssons farhågor är således ogrundade.

Frågorna om det moraliska historiebruket och huruvida Förintelsen skall skrivas med stor eller liten begynnelsebokstav är laddade och det vet Gerner och Karlsson. Detta framgår inte minst av att de framhåller att de inte vill tillvitas några "låga motiv" för sitt ställningstagande, en i mitt tycke överflödigt markering, som dessutom väcker en fullständigt onödigt misstanke om att så skulle vara fallet. Gerner och Karlsson vill uppenbarligen inte förknippas med den forskare, Norman G Finkelstein, som med ett patos gränsande till hysteri, hävdar att bruket av versal är moraliserande och exkluderande. I boken *The Holocaust Industry* (svensk översättning *Förintelseindustrin*)¹ hävdar Finkelstein att man måste göra en strikt boskillnad mellan Förintelsen – skriven med versal – och förintelsen – med gemen. Den förra är, påstår han, en produkt av "Förintelseindustrin" – en jättelik konspiration styrd av "den

1. Se Pär Frohnerts samlingsrecension "Tyska reaktioner på Norman Finkelsteins *The Holocaust Industry*", i *Historisk tidskrift* 2002:2, s 342ff (reds anm).

amerikansk-judiska eliten”, skapad i syfte att hålla staten Israel skadeslös och klämma ”svältande polska bönder”, tyska företagskonglomerat och schweiziska banker på miljardbelopp. Förintelsen framställs, enligt Finkelstein av ”förintelseindustrins” megafoner – Elie Wiesel och Daniel Jonah Goldhagen i synnerhet och Förintelse- och antisemitismforskarna i allmänhet, American Jewish Congress, Simon Wiesenthal Center med flera – som en fullständigt unik händelse, unik eftersom den drabbade judarna, och ”förintelseindustrins” företrädare bekämpar med fanatisk iver alla som gör minsta ansats till att anlägga ett komparativt perspektiv. Skriven med gemen skall förintelsen, enligt Finkelstein, förstås som nazisternas mord på judar, romer och utvecklingsstörda. Denna definition strider mot den gängse, enligt vilken termen Holocaust/Förintelsen syftar på nazisternas massmord på judar.

Jag har full förståelse för att Gerner och Karlsson inte vill förknippas med Finkelstein. Dennes arbeten, även hans bidrag till den tillsammans med Ruth Bettina Birn utgivna *A Nation on Trial*, har sågats jäms med fotknölna av alla ledande förintelseforskare med undantag av Raul Hilberg. *Förintelseindustrin* är ett falsarium, ett vilseledande hopkok av korrekta uppgifter, halvsanningar, insinuationer och rena lögner och hade lätt kunnat avfärdas som sådant om inte flera tunga svenska opinionsbildare och journalister tagit boken till sina hjärtan och därigenom gett offentlighet och legitimitet åt dikotomiseringen mellan Förintelsen och förintelsen. Jag tycker visserligen att det är befängt att låta en ideologiproducent som Finkelstein bestämma dagordningen för Förintelsedebatten men nu har det blivit så; frågan huruvida Förintelsen skall skrivas med gemen eller versal är ideologiserad och bruket av gemen innebär, om man inte explicit anger vad man lägger i begreppet, en risk för att det tolkas som ett anammande inte bara av Finkelsteins definition utan av hans bisarrerier i allmänhet.

Vad Gerner och Karlsson alltså blundar för är att också bruket av liten begynnelsebokstav, i synnerhet efter Finkelstein, är moraliskt och moraliserande, kanske till och med i högre grad än bruket av versal. Detta illustreras bland annat av det faktum att samtliga de opinionsbildare som anslutit sig till det Finkelsteinska språkbruket har gjort det till ackompanjemang av de dju-paste brösttoner.

Jag finner det förvånande att två historiker som ägnat så mycken forskar-möda åt att kartlägga olika typer av historiebruk inte vill se att deras plädering för liten bokstav i Förintelsen kan uppfattas som ett uttryck för ett moraliskt historiebruk och som lika moraliserande som till exempel Elie Wiesel

argumentation för Förintelsens unicitet och obegriplighet. Problemet är, som jag ser det, Gerners och Karlssons uppfattning att det går att göra en boskillnad mellan vetenskapen å ena sidan och journalistiken och opinionsbildningen å den andra, att vi inom vetenskapen kan och bör hålla oss för goda för att låta journalisters och opinionsbildares historiebruk besudla våra begreppsbestämningar. I princip delar jag denna ståndpunkt och den är också oproblematiserbar för merparten av den historiska forskning som bedrivs av den enkla anledningen att denna inte är massmedialt intressant. I praktiken är ståndpunkten dock ohållbar, åtminstone när man sysslar med en så moraliskt och ideologiskt laddad företeelse som Förintelsen, där kontaktytan mellan vetenskapssamhället och offentligheten är så stor; det vi skriver kommer att brukas och missbrukas av journalister och andra och just av denna anledning måste vi använda oss av begreppsbestämningar och sätt att skriva som kan försvaras såväl inåt, mot vetenskapssamhället, som utåt, mot journalister och opinionsbildare. Vi måste helt enkelt skriva med stort F.